

1.15. ЗМІСТ І СТРУКТУРА ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФЕРМЕРІВ

CONTENT AND STRUCTURE OF ECONOMIC COMPETENCE OF FUTURE FARMERS

Андрій Костючик

аспірант

Інституту професійної освіти

НАПН України,

<https://orcid.org/0009-0000-9448-770X>

tavrigan1@gmail.com

Andrii Kostyuchyk

Postgraduate student of the

Institute of Vocational Education of the

NAES of Ukraine,

<https://orcid.org/0009-0000-9448-770X>

tavrigan1@gmail.com

Конкретизовано визначення економічної компетентності майбутніх фермерів. Розкрито зміст та обґрунтовано структуру економічної компетентності фахових молодших бакалаврів з організації і технології ведення фермерського господарства як взаємозалежне поєднання мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісного, особистісно-рефлексивного компонентів. Схарактеризовано основні компоненти формування економічної компетентності майбутніх фермерів у процесі фахової підготовки.

The definition of economic competence of future farmers is specified. The content and structure of the economic competence of professional junior bachelors in the organisation and technology of farming as an interdependent combination of motivational and value, cognitive, activity, personal and reflective components are revealed. The main components of the formation of economic competence of future farmers in the process of professional training are characterised.

Ключові слова: економічна компетентність; фахові молодші бакалаври з організації і технології ведення фермерського господарства; компоненти; структура економічної компетентності.

Keywords: economic competence; professional junior bachelors in the organization and technology of farming; components; the structure of economic competence.

Економічні умови, що змінюються в сучасній Україні, реформи, що здійснюються в соціальній сфері, бюджетному процесі, глобалізація, яка неминуче посилює включеність українського суспільства до загальносвітових процесів, висувають підвищені вимоги до рівня економічної підготовки фахівців. Аграрний сектор є визначальним сектором економіки держави. Серед найважливіших проблем в умовах сталого розвитку залишається проблема формування ефективної системи забезпечення галузі кадрами, залучення молодих фахівців до роботи на селі.

Для студентів, які вивчають організацію та технології управління фермерським господарством, важливо сформувати економічну

компетентність з метою відповідальності за соціальні аспекти своєї майбутньої професійної діяльності. Успішна робота в цій галузі потребує поєднання особистісних цінностей з усвідомленням необхідності прийняття нової економічної позиції. Як слушно зазначає В. Радкевич, «у контексті сталого розвитку, для економіки України ХХІ століття ідеалом особистості фахівця є особистість, яка, з одного боку, характеризується почуттям власної гідності, громадянськістю, толерантністю, орієнтацією на соціальне і професійне самовизначення та самореалізацію, а з іншого – поліпрофесіоналізмом, готовністю до здійснення суміжних видів діяльності, удосконалення та оволодіння новими ключовими і професійними компетентностями».²⁶²

Актуальність досліджуваної проблеми полягає в необхідності розробки нових підходів до формування економічної компетентності майбутніх фермерів в умовах інтенсивних змін у галузі економіки.

Аналіз результатів досліджень щодо сутнісних характеристик економічної компетентності майбутніх бакалаврів з організації і технології ведення фермерського господарства свідчить про відсутність єдності думок учених щодо змісту поняття. Зокрема, С. Вітер економічну компетентність випускників економічних спеціальностей коледжу розуміє як базову, інтегровану характеристику фахівця, що визначає ступінь володіння необхідними компетентностями, які відтворюється у здатності особистості мобілізувати набуті базові економічні знання, вміння, первинний досвід практичної діяльності для ефективного виконання економічних функцій на виробництві чи у сфері послуг відповідно до фахового спрямування.²⁶³ «Життєво важливою» називають економічну компетентність здобувачів загальної середньої освіти О. Шпак, С. Булавенко та Н. Примаченко. Крім того під економічною компетентністю сучасного учня учені розуміють сукупність економічних знань та практичних вмінь, економічної культури та мислення, досвіду, наявність стійкої потреби та інтересу до майбутньої професійної діяльності.²⁶⁴

Звертаємо увагу на той факт, що і у вказаних працях, і в низці інших учені по-різному визначають найближчу родову ознаку (головне поняття) досліджуваного поняття, зокрема: інтегрована характеристика

²⁶² Радкевич, В. О. (2015). Професійна освіта і навчання для сталого розвитку суспільства. *Професійно-технічна освіта*, 4 (69), 7–11. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/11221>

²⁶³ Вітер, С. А. (2014). *Формування економічної компетентності молодших спеціалістів у процесі фахової підготовки в агротехнічних коледжах*: монографія. Коло.

²⁶⁴ Шпак, О., Булавенко, С., & Примаченко, Н. (2018). Формування життєво важливих економічних компетентностей у навчальній діяльності. *Молодь і ринок*, 8 (163), 6–11. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2018.141790>

у С. Вітер; здатність у Д. Антонюка; готовність у М. Морозової; інтегративна якість особистості у Б. Шевеля тощо.

Звернемося безпосередньо до визначення поняття «Економічна компетентність майбутнього бакалавра з організації і технології ведення фермерського господарства». Логіка вимагає, щоб зміст поняття розкривався через найближчий рід (тобто найближчий більш високий клас однорідних предметів), до якого відноситься поняття, і специфічну відмінність (*зазвичай, відмінності – зауваження наше. А. Костючик*), яка є характерною саме для досліджуваного поняття».²⁶⁵

Отже, обґрунтовуючи нашу дефініцію, маємо насамперед вказати найближчу родову ознаку, а потім визначити видові ознаки, які є специфічними саме для визначуваного поняття. Іншими словами, маємо визначити одну чи декілька суттєвих видових ознак, які, наприклад, мають відрізнити економічну компетентність нашого фахівця від його екологічної чи технічної компетентності.

За результатами аналізу наявних дефініцій варто зробити таке узагальнення: найближчою родовою ознакою поняття «економічна компетентність майбутнього фахового молодшого бакалавра з організації і технології ведення фермерського господарства» слід виділити «інтегративну властивість особистості». Для визначення суттєвих видових ознак досліджуваного поняття виникає потреба аналізу змісту освітньо-кваліфікаційних характеристик тих посад, на яких можуть працювати майбутні фахові молодші бакалаври з організації і технології ведення фермерського господарства. Мовиться про розуміння їх посадових обов'язків, трудових функцій в контексті застосування економічних знань і умінь.

За результатами аналізу нормативних документів, освітньо-професійних програм підготовки фахових молодших бакалаврів з організації і технології ведення фермерського господарства, з'ясовано, що випускники мають демонструвати економічні знання, уміння і навички за такими напрямками: *економічна суть, особливості організації і розвитку підприємництва й агробізнесу; організаційні форми підприємництва; фінансове забезпечення господарської діяльності підприємця; маркетингова діяльність в агробізнесі. управління ризиком і страхуванням; планування підприємницької діяльності, зміст бізнес-плану; оподаткування в агропромисловому комплексі.*

Аналіз вказаних економічних знань і умінь майбутніх фермерів свідчить, що, по-перше, для цілеспрямованого, безпосереднього

²⁶⁵ Павлов, В. І. (2008). *Логіка у запитаннях, відповідях і аргументаціях*: навчальний посібник. Центр учбової літератури.

формування досліджуваної компетентності цих фахівців в освітньо-професійній програмі має бути низка економічних дисциплін. По-друге, специфічні умови професійної діяльності фахівців з організації і технології ведення фермерського господарства переконують, що економічні знання мають тісно поєднуватися з ґрунтовними знаннями технологій виробництва продукції тваринництва, рослинництва, заготівлі і зберігання сільськогосподарської продукції з основами переробки. По-третє, вкрай важливими для фахівця з організації і технології ведення фермерського господарства є знання правових механізмів регулювання фермерської діяльності, правових основ підприємництва, правил і порядків розрахунків та звітності тощо. Вказані знання мають бути об'єднані в систему, у якій ієрархічно домінують економічні знання, поєднані з правовими, техніко-технологічними, сільськогосподарськими та ін. знаннями. Отже, «комплекс економічних, техніко-технологічних, правових, сільськогосподарських знань» виділяємо першою суттєвою видовою ознакою досліджуваної дефініції.

У процесі економічної підготовки майбутніх фахівців з організації і технології ведення фермерського господарства формуються їх економічні уміння і навички як здатності ефективно застосовувати знання на практиці, зокрема (В. Попов²⁶⁶ та І. Середіна²⁶⁷) уміння вибору бізнес-проєкту та створення бізнес-плану; наявність уміння співвідносити власні економічні інтереси й потреби з наявними матеріальними, трудовими, природними й екологічними ресурсами, інтересами й потребами інших людей і суспільства; уміння легалізувати свій бізнес; уміння досліджувати ринок задля просування власних товарів чи послуг; уміння організовувати власну трудову та підприємницьку діяльність і працю колективу; уміння пропонувати та продавати товари чи послуги; уміння орієнтуватися в нормах та етиці трудових відносин; уміння аналізувати й оцінювати власні професійні можливості; здатність презентувати та поширювати інформацію про результати – продукти власної економічної діяльності та діяльності колективу тощо.

Аналіз практики діяльності фахівців з організації і технології ведення фермерського господарства свідчить, що крім вказаних, важливими для майбутнього фермера мають бути і такі економічні уміння і навички: уміння знайти фінансові ресурси для виконання

²⁶⁶ Попов, В. Д. (упоряд.). (2016). Формування економічної компетентності особистості: збірник методичних матеріалів НВВ СОІППО. <https://griml.com/77KUH>

²⁶⁷ Середіна, І. (2020). Сучасний стан формування підприємницької компетентності бакалаврів з економіки підприємства. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогіка»*, 1(11), 49–53. <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2020.11.11>

бізнес-проектів; вміння складати фінансові звіти про доходи фірми; вміння вибрати оптимальну систему оподаткування підприємства; вміння використовувати механізми страхування для зниження ризиків господарювання; вміння грамотно використовувати можливості фінансово-кредитних інститутів (комерційні, інвестиційні банки, фондові біржі, страхові компанії, фінансові посередники тощо) для успішного функціонування підприємства (фермерського господарства та ін.); вміння ставити реальні цілі та завдання; вміння прогнозувати розвиток економічної ситуації; вміння приймати оптимальні рішення, йти на компроміс; вміння укладати трудові договори з працівниками за наймом; здатність забезпечувати належні умови праці, своєчасну оплату праці найманим працівникам, інші соціальні гарантії. Узагалі кажучи, вказані вміння і навички відображають здатності майбутніх фахових молодших бакалаврів ефективно розв'язувати економічні проблеми, а тому вони є суттєвою ознакою економічної компетентності цих фахівців.

Природно, що економічна компетентність майбутніх фермерів має суттєво відрізнятись від, наприклад, економічної компетентності педагогічного працівника коледжу або техника-технолога із зварювання. Маємо на увазі той факт, що виробнича діяльність цих фахівців пов'язана з агропромисловим комплексом.

Отже, фахівці з організації і технології ведення фермерських господарств працюють в сільському господарстві і займаються сільськогосподарським виробництвом – діяльністю, що включає всі стадії технологічного процесу, пов'язаного з вирощуванням сільськогосподарських культур і тварин і отриманням унаслідок цього продукції сільського господарства.

При цьому економічна діяльність фермерського господарства має певні особливості, пов'язані із сезонністю робіт; використанням у фермерському господарстві надзвичайно розгалуженого комплексу машин і обладнання; раціональна необхідність поєднання у фермерському господарстві рослинництва і тваринництва, що впливає на внутрішньогосподарську спеціалізацію, структуру грошових надходжень від реалізації товарної продукції та, відповідно, ускладнює економічний супровід підприємства тощо.

Економічна компетентність, як справедливо вказують учені С. Вітер²⁶⁸ та І. Середіна²⁶⁹, поєднується з підприємницькими

²⁶⁸ Вітер, С. А. (2014). *Формування економічної компетентності молодших спеціалістів у процесі фахової підготовки в агротехнічних коледжах*: монографія. Коло.

²⁶⁹ Середіна, І. (2020). Сучасний стан формування підприємницької компетентності бакалаврів з економіки підприємства. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогіка»*, 1(11), 49–53. <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2020.11.11>

здатностями особи, вмотивованою діяльністю щодо досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Тому в дефініції досліджуваної компетентності майбутнього фахівця з організації і технології ведення фермерського господарства вартує виділити ознаку, яка відображає економічну свідомість, інтереси, цінності, потреби, мотиви особистості – ціннісно-мотиваційний складник феномену. Неважко зрозуміти, що для володіння наведеними вище здатностями організації економічної діяльності майбутній фахівець з організації і технології ведення фермерського господарства має володіти певними особистісними якостями.

Відтак економічну компетентність майбутнього фахового молодшого бакалавра з організації і технології ведення фермерського господарства визначаємо як інтегративну властивість особистості, що забезпечує ефективність її підприємницької діяльності в галузі сільськогосподарського виробництва за рахунок збалансованого поєднання системи економічних, техніко-технологічних, правових, сільськогосподарських та ін. знань, умінь розробляти та реалізовувати бізнес-плани, навичок розв'язання економічних проблем, здатностей поєднувати власні морально-етичні цінності, економічну свідомість, потреби і мотиви підприємницької діяльності з економічними інтересами і потребами суспільства, комплексу підприємницьких здібностей і якостей (економічне мислення; ініціативність; бажання створювати капітал; відповідальність; самостійність в ухваленні господарських рішень; вимогливість до себе і своїх компаньйонів; цілеспрямованість; завзятість і наполегливість, ділова хватка; незалежність і упевненість у собі; ощадливість; обов'язковість, самоконтроль тощо) та зумовлює цілераціональну, соціально спрямовану економічну поведінку задля задоволення своїх матеріальних і духовних потреб та розвитку сільської територіальної громади.

Задля розроблення методики розвитку економічної компетентності майбутніх фермерів варто визначитися зі структурою (компонентним складом) цієї здатності у студентів.

Майбутній фахівець з організації і технології ведення фермерського господарства поряд із задатками підприємницької діяльності, повинен мати природні схильності до сільськогосподарської праці, до техніки, до організування людей для виконання спільних завдань тощо. Отже, наведене вище спонукає виокремити у структурі економічної компетентності майбутнього фермера два складники: інваріантний і формувальний (рис. 1.13).

Джерело: авторська розробка.

Рис. 1.13. Структура економічної компетентності майбутнього фермера

Аналіз обґрунтованих суттєвих видових ознак поняття «Економічна компетентність майбутнього фахового молодшого бакалавра з організації і технології ведення фермерського господарства» уможливають виокремлення чотирьох компонентів формувального складника досліджуваного феномену, зокрема:

1) *мотиваційно-ціннісний* компонент передбачає сформованість морально-етичних цінностей випускника на оволодіння фермерською справою, позитивних мотивів економіко-підприємницької діяльності в сільському соціумі, прагнень до інноваційних форм господарювання, стійких потреб розвитку власного творчого потенціалу, економічних інтересів; ґрунтуючись на мотивації досягнень, цей компонент економічної компетентності виконує функцію стимулювання

особистісного і професійного розвитку майбутнього фахівця-аграрника;

2) *когнітивний* компонент синтезує теоретичні і технологічні (процедурні) знання в галузі економіки (зокрема економіки сільського господарства), правознавства, технологій виробництва продукції тваринництва, рослинництва, заготівлі і зберігання сільськогосподарської продукції тощо, що в синтезі визначають інформативну основу фермерства, ґрунтується на інтелектуальному потенціалі особистості і розвивається у процесі опанування майбутнім фахівцем-аграрником змісту освітньо-професійної програми; у структурі досліджуваної компетентності цей компонент виконує інструментальну функцію;

3) *діяльнісний* компонент відображає технологічно-діяльнісні ресурси майбутнього фахівця з організації і технології ведення фермерського господарства щодо здійснення ефективної економічної діяльності і поєднує комплекс практичних умінь і навичок, здатностей ефективного розв'язання економічних проблем; у структурі досліджуваної інтегративної властивості особистості цей компонент виконує технологічну функцію;

4) *особистісно-рефлексивний* компонент включає сукупність моральних і професійних якостей та рефлексію власної економічної підготовленості (економічне мислення; ініціативність; бажання створювати капітал; відповідальність; самостійність в ухваленні господарських рішень; вимогливість до себе і своїх компаньйонів; цілеспрямованість; завзятість і наполегливість, ділова хватка; незалежність і упевненість у собі; ощадливість; обов'язковість; самоконтроль тощо).

Водночас зазначимо, що наведена структура економічної компетентності майбутнього фермера є не механічним, жорстким конструктором усталених компонентів, а сукупністю індивідуально-особистісних і професійно-діяльнісних елементів, які в системі інтегровано відображають рівень економічної підготовки студента. Утім прогнозуємо, що така диференціація феномену дозволить у подальшому розробити ефективну методику та діагностику розвитку економічної компетентності майбутніх аграрників.